

Dobro v učení grófa Tolstého a F. Nietzscheho (Filozofia a kázanie) - VI. kapitola

Lev Šestov

Lev Šestov: Dobro v učení grófa Tolstého a F. Nietzscheho (Filozofia a kázanie) - VI. kapitola [The Good in the Teachings of Count Tolstoy and F. Nietzsche (Philosophy and Preaching) - Chapter VI]. Preklad. J. Dragašek. In: *Ostium*, vol. 18, 2022, no. 2.

Základná idea *Zločinu a trestu* je už takmer celá vyjadrená v názve románu. Jej podstata je v tom, že v žiadnom prípade nemôže byť dovolené porušovať „pravidlá“ – dokonca ani vtedy, ak človek vôbec nerozumie, kvôli čomu bolo dané pravidlo vymyslené.

Raskolnikov, chudobný študent, sa rozhodne zabiť už takmer mŕtvu starenu, aby získal prostriedky na usporiadanie svojho života. Raskolnikov – človek nadaný, talentovaný, plný života a túžby nájsť pre seba činnosť zodpovedajúcu svojim silám. Všetko jeho rojčenie je po chuti i samému Dostojevskému, ktorý na rozdiel od grófa Tolstého nebol presvedčený o tom, že akákoľvek inteligentná práca je nemorálna. Naopak, ak by náhodou Raskolnikov získal potrebné prostriedky nejakým zákonným spôsobom, Dostojevskij by požehnal všetky jeho plány. No tieto prostriedky dovoleným spôsobom získať nemôže. Je potrebné si vybrať: buď sa zrieknuť svojej budúcnosti a zničiť si život kvôli špinavej, nezmyselnej práci pre kúsok každodenného chleba, alebo si otvoriť cestu k skutočnému (podľa Dostojevského „skutočnému“) životu pomocou zločinu, vraždy. Polovica románu sa skladá z uvažovania Raskolnikova, ktorý zápasí so živými predstavami o neprípustnosti vraždy. Na jednej strane mu vnútorný hlas hovorí: nemôžeš zabiť; na strane druhej, nachádza u seba tisíce dôvodov na dokázanie toho, že tento hlas netreba počúvať a že zabiť je dovolené. V hľadaní týchto dôvodov je Raskolnikov (čiže Dostojevskij)^[1] neúnavný – nazýva sa to „psychológia zločincina“ a tomu vďačí román za svoju slávu. Je tu však jedna hlavná téma, že vražda bola spáchaná už nespočetne mnohokrát a beztrestne. Nejde o to, že zabiť sa „nesmie“, premýšľa Raskolnikov, ale o to, že to „nesmie“ zaväzuje iba malých a slabých ľudí. Veľkí a silní ľudia sa neboja tej formálnej prekážky a keď ich zdržiava pred zaumienenými cieľmi, odstránia ju z cesty. Príkladom je Napoleon. V tomto duchu Raskolnikov napísal článok pre časopis. Asi takéto dôvody ho nútia odhodlať sa na vraždu. Nevie, či je potrebné hovoriť, že Raskolnikov je fantastický vrah a že pri jeho náladách je vykonanie vraždy nemožné. Zdá sa mi, že ani sám Dostojevskij by to nepopieral. A v tom je vlastne význam románu. Skutočný vrah a spôsoby, ktorými prekonáva prikázanie „nezabiješ“, Dostojevského vôbec nezaujímali. Preto aj obeť vybraná pre Raskolnikova je polomŕtva starena, ktorá je každým dňom pripravená odovzdať Bohu svoju dušu. To bolo vlastne to, čo Dostojevskij potreboval. Snažil sa postaviť svojho hrdinu do takej situácie, pri ktorej jeho zločin bude zločinom iba po formálnej stránke. Zdá sa mi, že ak by mohol bez toho, aby príliš komplikoval román, urobil by to tak, aby Raskolnikov udrel sekerou starenu až potom, čo umrela prirodzenou smrťou; on by to urobil, a potom by donútil Raskolnikova, aby sa zožieral, vydal sa do rúk súdu, šiel na nútené práce atď. Pred Dostojevským stala otázka takto: kto má pravdu, kto je lepší – tí, ktorí (ako sám Dostojevskij) sa držia pravidla, ktorému nerozumejú, alebo tí, ktorí sa pre nejakú pohnútku pokúšajú porušiť toto pravidlo. Odpoveďou je druhá časť *Zločinu a trestu*, v ktorej sa Raskolnikov korí – a nie preto, že mu je líto

obete (obete, obe obete nehrajú v románe žiadnu úlohu a pre Dostojevského, tak ako i pre Raskolnikova, majú iba význam vonkajšej prekážky, hranice, za ktorú človek nesmie vykročiť), ale preto, že pochopil, že pravidlo sa nesmie prestupovať. Aby Raskolnikova priviedol k tomuto uvedomeniu, Dostojevskij si pre neho vymýšľa najhroznejšie muky.

Krutý talent!^[2] Ale odkiaľ sa vzala tá krutosť? Je vari Dostojevskij iný ako ostatní ľudia? Je to rovnaký príbeh ako u grófa Tolstého, len na iný spôsob. Raskolnikova (vymysleného, nikdy neexistujúceho vraha – opakujem to) je potrebné prinútiť, aby sa podrobil pravidlu, a z tohto podrobenia vytvoril cnosť. Dostojevskij, ako i gróf Tolstoj, je pripravený nastaviť svoje líce bližnému, no od svojej cnosti, od svojho práva na cnosť nielenže neustúpi, ale odopiera ju i bližnému. A v boji za toto právo je neúprosný. Práve naopak – čím viac môže prejavíť krutosť, čím viac môže potrestať svoju obeť, tým väčšie je jeho víťazstvo. No i to mu je málo: neuspokojuje sa tým, že trestá svoju obeť, ale vynucuje si jej priznanie k nečestnosti, k vine a trestuhodnosti. Uvediem niekoľko slov, z ktorých plynie celý Dostojevskij: „Bolo zvláštne vidieť, ako sa v tej malej izbietke stretli pri čítaní večnej knihy vrah a nerestnica.“ Vrah je Raskolnikov, a nerestnica Soňa. Prečo potreboval Dostojevskij, ktorý nepúšťal z rúk evanjelium, bilagovať tými hroznými menami hladujúceho študenta a Soňu, ktorá podporovala rodinu svojou potupou. To si prečítal v evanjeliu? Takto on čítal evanjelium? Nie, on potreboval niečo iné! Osobitne potreboval práva a privilégia, on, človek z podzemia, ktorý nevedel ustúpiť pri stretnutí s dôstojníkom a márne sa nádejal, že prevýši Napoleona^[3] – on si kládol za zásluhu svoju pripravenosť neprestúpiť pravidlo, svoju mravnosť, ktorú vynášiel počas dlhých bezsenných nocí, ktoré prežil v boji s pokušeniami jemu nedostupnej sily. Vo výsledku je to psychológia, dokonca dve psychológie. Na jednej strane prvá časť *Zločinu a trestu*, v ktorej Raskolnikov v zhode so svojim tvorcom uznáva svoju neschopnosť k zločinu za slabosť, a na strane druhej druhá časť, v ktorej Dostojevskij už sám, bez Raskolnikova, nachádza pre seba novú aureolu, nový prameň slávy a hrdosti. v pripravenosti ostať mravným.

A tak potom, keď pochybnosti o svojej slabosti sú už odstránené, Dostojevskij začína sláviť víťazstvo nad Raskolnikovom ako svoje vlastné víťazstvo. A čím viac je Raskolnikov ponížený, potupený a zničený, tým je Dostojevskému ľahšie na duši. Nakoniec, keď je Raskolnikov zbavený všetkých, nie iba zákonných, ale i mravných práv svojho stavu a úplne sa kajá, Dostojevskij mu daruje duševný pokoj, pod podmienkou, že všetky zvyšné dni života strávi na nútených prácach ako kajúcnik, neopovážiac sa dúfať v pozemské šťastie „vraha“ v spoločnosti „nemravnice“ Soni, ktorá taktiež dobrými skutkami odčisťuje nešťastia svojej mladosti. „Krutý talent“ je až teraz objasnený. Už je zrejmé, prečo sa mu aj Nietzsche i gróf Tolstoj prišli pokloniť. Nietzsche bolo blízke podzemné uvažovanie prvej časti *Zločinu a trestu*. On sám, potom čo beznádejne ochorel, mohol vidieť svet a ľudí iba zo svojho podzemia a uvažovaním o sile nahrádzať skutočnú silu. Ochotne Dostojevskému odpustil druhú časť – trest, pre prvú – zločin. Gróf Tolstoj naopak: kvôli druhej časti odpustil tú prvú. Pretože tá „psychológia“, ktorá hrozí podrytím záväznosti pravidla, pravdepodobne nie je po chuti grófovi Tolstému. To všetko je „narušenosť“, „skazenosť“, to všetko sú „odporné idey“, vymyslené „neužitočným kultúrnym davom“ (všetko sú to slová grófa Tolstého – ak ich všetky zozbierame, len ťažko z nich dostaneme pokoru, dokonca ak ich berieme i osobitne, najmä v tom množstve, ktoré si gróf Tolstoj dovolil vo svojej poslednej knihe – dostatočne hovoria o „pokore“ slávneho spisovateľa), – za toto sa chváliť nedá. Ale Raskolnikov bol potrestaný, od Raskolnikova bolo získané priznanie viny, odpustenie bolo udelené pod podmienkou života v dobre – naozaj to nie je dost, aby získal právo nazývať sa národný učiteľ?

Na tomto mieste si dovoľm malé odbočenie, ktoré sa vzhľadom na úlohu tejto knihy, asi neukáže ako zbytočné. Chcem porovnať svetonázor Shakespeara, rovnakého Shakespeara, ktorého gróf Tolstoj neuznáva,^[4] so svetonázorom Dostojevského. Porovnať nie v celom rozsahu, ale iba čiastočne; v ich chápaní zla a zločinu. U Dostojevského je Raskolnikov, u Shakespeara Macbeth. Námet je totožný. A obaja spisovatelia sú kresťanmi. Shakespeare nikdy nedával najavo túto okolnosť, Dostojevskij

z toho urobil svoje literárne profession de foi.

To, čo najviac zaráža pri porovnaní *Macbetha* so *Zločinom a trestom*, je vzťah ich autorov k obetiam vraždy. U Dostojevského obe usmrtené ženy nehrajú žiadnu úlohu. Zdôrazňujem skutočnosť, že on by ich nechal žiť alebo vzkriesil, ak by mohol; až do takej miery je mu ich smrť ľahostajná. Do románu sú uvedené iba preto, že je Raskolnikovovi potrebný nejaký objekt. Ale zmysel a význam zločinu nie je podľa Dostojevského v tom, aké zlo vykonal Raskolnikov svojim obetiam, ale v tom, aké zlo vykonal pre svoju dušu. V tomto ohľade autor i hrdina *Zločinu a trestu* premýšľajú i cítia úplne rovnako. Dostojevskij takmer nehovorí ani o starene, ani o dievčine – hoci hovorí mnoho o tom, čo nemá žiaden vzťah k románu, hoci je často vyčerpávajúco rozvláchny. Raskolnikov si zasa takmer nespomína na tie, ktoré zabil, hoci mu fantázia ustavične kreslí najrôznejšie hrôzy. U Shakespeara vidíme niečo úplne iné. Macbeth v skutočnosti rozmýšľa iba o svojej duši. Pre neho všetka hrôza ním spáchaných skutkov vedie iba k osobnej zodpovednosti. Naveky „zahubil“ svoju dušu, „nemôže sa modliť,“ nemôže povedať „amen“, keď ostatní hovoria „Pane, zmiluj sa!“ – tento mučivý duševný stav pred ním zakrýva celý svet, všetkých ľudí. Tak hlboko sa ponoril do krvi, že pre neho nemá zmysel, nevyplatí už vracat sa späť. Cíti, že je odrezaný od celého sveta, a vidí vo všetkých ľuďoch, živých i mŕtvych, iba nepriateľov, žiadajúcich zahubenie jeho duše. Ale Shakespeare hľadá na Macbetha svojimi vlastnými očami. Ani na chvíľu nezabúda, že keď sa hovorí o zle a zločine, nejde iba o dušu a jej ztratenie. Práve tak ho zaujímajú tie nešťastia, ktoré Macbeth spôsobuje ľuďom, rovnako ako psychológia zločinnej duše. Hľa, akými slovami Ross opisuje stav Škótska:

Úbohá krajina, čo zo seba
má strach! Nie naša matka, ale hrob,
kde iba ten, kto nevie vôbec nič,
sa usmieva. Kde nik už nevníma
plač, ston a srdcelomné výkriky;
kde vládne iba nevýslovný žiaľ.
Nik nepýta sa, komu zvoní v hrob,
a ľudia hynú skôr, než na čiapkach
im zvädne kvet a prv než ochorejú.[\[5\]](#)

Shakespeare ďalej zobrazuje strašnú scénu zavraždenia rodiny Macduffa. Aký strašný dojem zanecháva na čitateľovi nemá hrôza Macduffa, keď sa dozvedel o smrti svojich detí a ženy. Kto by sa nepamätal na Malcolmove slová adresované Macduffovi:

Boh na nebi!
Nestahujte si klobúk do čela![\[6\]](#)

A potom Macduffov výkrik o Macbethovi: „On nemá deti.“[\[7\]](#) Nič podobné u Dostojevského nevidíme. Jeho zločin zaujal a mohol ho zaujať iba z jednej strany: aký mal význam pre dušu zločinca. Pristúpil k svojmu Raskolnikovovi presne z opačnej strany, ako pristúpil Shakespeare k Macbethovi. Zaujímala ho otázka, ako môžu, ako smú robiť iní ľudia to, čo on, Dostojevskij, nemôže, nesmie robiť. To preto si aj vraha vybral takého, ktorý študuje na univerzite, píše články, nevie dnes, čo bude zajtra jesť a či vôbec bude zajtra jesť. Už vopred vedel, že s takýmto si psychológia poradí tak, ako chce. To znamená, že vražda ho, podľa všetkého, rozdrví a zničí: malo by ho to vôbec zaujímať? Ale podaril sa takýto záver: v podriadení sa pravidlu je vyšší zmysel života; Dostojevskij sa pravidlu podriadil, z toho vyplýva, že zmysel je pri ňom. U Shakespeara niet ani stopy po takých náladách. Podľa neho sa zločin stáva zločinom iba kvôli sile zla, ktoré spôsobuje ľuďom – Duncanovi, Macduffovi, jeho deťom, celému Škótsku. U neho niet a nemôže byť otázka o tom, či je jemu samému dobré stať sa vrahom a či mu nepridá na vlastnej duševnej veľkosti tá okolnosť, že niekoho zabije. Ba čo viac, ak by sa aj utvrdil v tom, že vražda môže pridať čokoľvek k veľkosti jeho duše – aj tak by nezabil. Ak by mu úvahy vyjasnili, že také pravidlo – nezabiješ – nie je, alebo je pre bezvýznamných a malých ľudí, ale pre

väčších, veľkých ľudí existuje iné pravidlo: zabi - aj tak by nezabil. Pretože okrem úžitku a výhod pre svoju dušu má pochopenie i pre šťastie a nešťastie iných ľudí - deti Macduffa, kráľa Duncana atď. Ak by pred ním „zabi“ povstalo v tom strašnom vyzbrojenom rozkaze, v akom sa pred Macbethom a Raskolnikovom vynorilo „nezabi“ - aj tak by nezabil. Pre Dostojevského bol Shakespeareovský vzťah k zločinu zjavne úplne nedostupným. U neho sa celá otázka zredukovala iba na to, ktoré pravidlo je lepšie vyzbrojené - „zabi“ alebo „nezabi“. No ani v tej otázke nebol neustranným sudcom. Všetku silu svojho nesmierného talentu upriamil na udržanie autority „nezabi“ najmä preto, že nemohol byť Napoleonom. To preto dusil svojho Raskolnikova, to preto mu dal vydýchnuť len pod podmienkou, že prizná svoju „vinu.“ U Shakespeara niet ani stopy po takom vzťahu k Macbethovi. Sotva je potrebné hovoriť, že u Shakespeara je použitých oveľa viac farieb na zobrazenie výčítiek svedomia u zločinca, než u Dostojevského, že v kratučkom *Macbethovi* sú úplnejšie a jasnejšie načrtnuté nálady a trápenia hrdinu, než v dlhom *Zločine a treste*. Spomeňte si aspoň na tie slová nešťastného vraha:

A zo všetkých strán znelo: „Nespíte!“

Keď Glamis zabil spánok, nebude

spať Cawdor, ani Macbeth nezaspí![\[8\]](#)

Od tohto a podobných výkrikov Macbetha vane skutočne stredoveká hrôza pred nevyhnutnosťou posledného súdu. Shakespeare chápal a vedel zobrazíť najstrašnejšie tragické nálady, bez najmenej snahy, nevyužívajúc umelecké spôsoby, netrápiač čitateľovu dušu nekonečne opakujúcou sa mučivou rozvláčnosťou. A i tak, aký je rozdiel medzi Shakespeareom a Dostojevským i tu, v zobrazení psychológie vraha! Shakespeare nielenže nehľadí zničiť dušu Macbetha, nielenže nechce rozmliaždiť, zničiť svojou výrečnosťou aj bez toho už zničeného a rozmliaždeného človeka, no naopak, on je úplne celý na strane Macbetha - bez akýchkoľvek podmienok, obmedzení a požiadaviek, bez ktorých Dostojevskij a všetci uctievači „dobra“ neprepúšťajú svojich zločincov, neodpúšťajú ani za svet svojim zločincom. Shakespeare sa ani na chvíľu neobáva, že takýmto vzťahom nadržíava vrahovi alebo podnecuje vraždu. A ešte menej rozmýšľa o tom, že jeho mravná veľkosť sa stráca, ak Macbethovi ostanú ľudské práva, ak zločinec bude môcť premýšľať o sebe, o svojej záchrane, a nie o pokání. U Shakespeara, počas priebehu tragédie, Macbeth nielenže neustupuje, neskláňa vinovato hlavu pred cnostným autorom, ale naopak, vždy sa viac a viac zatvrdzuje od toho momentu, kedy pochopil alebo si namyslel, že vnútorný sudca mu ani za svet neodpustí „jediný úder“! A toto zatvrdnutie nevyvoláva u Shakespeara nepriateľstvo k nepokornému; ono sa zdá básnikovi ako prirodzená, spravodlivá reakcia proti bezmedzným nárokom „kategorického imperatívu“, ktorý sa odvážil uvaliť večnú kliatbu na človeka za „jediný úder“. Pre Shakespeara Macbeth neprestáva byť blížnym i po osudnej udalosti. Nehľadiac na to, že Škótsko bolo zmenené rozzúreným kráľom v temný hrob, nehľadiac na to, že tisícky obetí prosia nebesia o spravodlivosť, Shakespeare nepovažuje za potrebné ani za možné prinútiť samého Macbetha, aby priznal, že trest, ktorý ho postihol, je zákonný. Čím nelútostnejšie prenasledujú Macbetha fantastické príznaky, tým energickejšie sa pripravuje na odpor. Pokiaľ má fyzické sily, tak sa nepoddá. Je potrebné hovoriť o tom, nakoľko je Shakespeare psychologicky presnejší ako Dostojevskij? Pretože akokoľvek strašná by bola minulosť človeka, akokoľvek by ľutoval svoje činy, nikdy by v hĺbke svojej duše nepriznal, nemohol priznať, že je spravodlivo zavrhnutý ľuďmi i Bohom. Samozrejme, pred neprekonateľnými vnútornými a vonkajšími prekážkami každý nakoniec podľahne. No nikto neuznáva a nepriznáva, že večné odsúdenie je spravodlivé, že všetky jeho práva sú stratené, že závisí iba od milosti a veľkodušnosti iných ľudí, ktorí sa zhodli na známych podmienkach, aby mu mohli odpustiť. Obrovský boj Macbetha so živými i mŕtvymi nepriateľmi tomu slúži ako jedinečná ilustrácia. Nie každý sa odváži a odhodlá, ako Macbeth, do konca konať a hovoriť vo svojom mene a tak, ako chce. Obyčajný, priemerný človek sa pri takýchto okolnostiach vzdáva: uzná, že prenasledovanie kategorického imperatívu je oprávnené, že si skutočne zaslúži akékoľvek večné odsúdenie. Ale to je pokrytectvo, lož, pomocou ktorých sa snaží vyhnúť presne tomu osudu, ktorého je podľa vlastných slov hoden. Vo výbere námetu sa ukázali črty oboch umelcov. Shakespeare sa zaujímal o vzdorovitého a skutočne hrozného zločinca,

Dostojevskij o pokoreného a neškodného vraha. Shakespeare sa snažil ospravedlniť človeka, Dostojevskij obviňovať. Ktorý z nich je ozajstný kresťan? A do akej miery, podľa svojej idey (nehovorím už o jej vyplnení) *Zločin a trest* ustupuje *Macbethovi*! Medzi týmito dvoma umeleckými dielami, nehľadiac na úroveň nadania ich autorov, je podstatný rozdiel v hlavných úlohách. U Dostojevského sa na prvé miesto dostáva kázeň. U Shakespeara je to čisto filozofická otázka. Dostojevskij potrebuje presvedčiť ľudí, že je možné slúžiť „dobru“ i „zlu“; že on sám slúži „dobru“ ako veľmi dôstojný človek, ale iní slúžia „zlu“ – a to sú nedôstojní ľudia. U Shakespeara ide otázka o osobnej dôstojnosti bokom. Pred ním je strašná situácia: zločin. Dvojnásobne strašná: kvôli nešťastiam, ktoré prináša ľuďom, a kvôli večnému prekliatiu, ktorému je vystavený zločinec.

Potrebuje pochopiť, objasniť si, čo to znamená; či sú skutočne naše predstavy o podstate zločinnej duše pravdivé. Nechce so svojim zločincom zaobchádzať veľkodušne – darovať mu odpustenie dokazovaním vlastnej mravnej výšky. Požaduje uznať právo Macbetha a následne mu neberie silu bojovať. Vy, ktorí ste prečítali *Zločin a trest*, nadobudnete mučivý dojem, že ste si vypočuli kázeň svätca bez hriechu, namierenú proti mýtnikovi s mnohými hriechmi. Vy, ktorí ste prečítali *Macbetha*, ktorý ako keby ani nemal autora, získate presvedčenie, že neexistuje taká sila, ktorá by mohla alebo chcela zničiť človeka. Slovom evanjelia: Tak ani váš Otec, ktorý je na nebesiach, nechce, aby zahynul čo len jediný z týchto maličkých.[9]

Pristaviť sa detailnejšie pri Shakespeareovi a Dostojevskom nedovoľuje plán tejto práce. No zdá sa, že i dosiaľ uvedené postačuje, aby sa vyjasnilo, v čom je podstatný rozdiel medzi filozofiou a kázňou, a kto potrebuje kázeň a kto filozofiu.

P o z n á m k y

[1] Šestov nebol prvý, kto identifikoval Dostojevského s jeho hrdinami. N. K. Michajlovskij v článku *Krutý talent* z roku 1882 nahliadal na *Zločin a trest* ako na monológ samotného Dostojevského. N. N. Strachov písal Tolstému, že Dostojevskij vytvoril svojich hrdinov „na svoj obraz a podobu, vytvoril množstvo napoly šialených a chorých ľudí“ (cit. podľa: List N. N. Strachovovi z 3. septembra 1892; TOLSTOJ, L. N.: *Izbrannyje pisma*, s. 251). – pozn. vydavateľa.

[2] Narážka na rovnomenný článok Michajlovského (*Vlastenecké zápisky*, roč. CCLXIV, 1882, č. 9). Prvýkrát ho použil v poznámke *O Pisemskom a Dostojevskom* (*Vlastenecké zápisky*, roč. CCLIV, 1881, č. 2). – pozn. vydavateľa.

[3] Bližšie pozri: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Zápisky z podzemia. Zlý žart*. Prel. M. Lesná. Bratislava: Európa 2012. – pozn. prekladateľa.

[4] „Mojím prvým učiteľom filozofie bol Shakespeare,“ spomínal Šestov vo svojom poslednom článku z roku 1938, venovanému E. Husserlovi. „Od Shakespeara som sa vrhol ku Kantovi, ktorý s nenapodobiteľnou zručnosťou... na storočie zakryl trhliny bytia.“ (Šestov, L.: *Umozrenije a otkrovenije*. Paríž: YMCA-Press, 1964.) V rokoch 1892 až 1894 „som čítal Kanta, Shakespeara a Bibliu,“ rozprával B. Fondanovi. „Ihneď som sa vnímal ako Kantov protivník. Shakespeare ma zasiahol tak, že som prišiel o spánok.“ (Baranova-Šestova, N. L.: *Žizň Lva Šestova I*. Paris: La Presse Libre, 1983, s. 26.) Vo svojich prácach sa Šestov neraz obracal k Shakespeareovi. Shakespeareovo meno sa v knihe o Tolstom nevyskytuje náhodou. Ten celý život bojoval s veľkým dramatikom. Venoval jeho usvedčeniu veľký článok *O Shakespeareovi a dráme* z roku 1903. Nazýval *Macbetha* „fraškou“ (List S. A. Tolstej z 29. januára 1884; TOLSTOJ, L. N.: *Izbrannyje pisma*, s. 29), *Hamleta* „hrubým, nemravným, banálnym a nezmyselným dielom“ (List N. N. Strachovovi z januára 1896; TOLSTOJ, L. N.: *Izbrannyje pisma*, s. 348). Nepretržite písal o „zdanlivých krásach“ Shakespeara, ktorými sa už zo zvyku nadchýnal „dav“; o „falošnej sláve“ Shakespeara, „založenej iba na hlúposti a tuposti ľudí,“ na „zvrátenej chápanosti ľudí našej doby“ (List E. Reichelovi z 2. marca 1907; TOLSTOJ, L. N.: *Izbrannyje pisma*, s. 611-613). – pozn. vydavateľa.

[5] SHAKESPEARE, W.: *Macbeth*. Prel. J. Kot. In: Shakespeare, W.: *Tragédie. Romance*. Bratislava: Tatran 1989, IV, 3; s. 656. – pozn. prekladateľa.

[6] Tamže, s. 658.

[7] Tamže.

[8] Tamže, s. 614.

[9] Mt 18,14 - pozn. prekladateľa.

Z ruského originálu ŠESTOV, L.: Dobro v učení gr. Tolstogo i F. Nicše. In: Šestov, L.: *Izbrannyje sočinenija*. Moskva: Renessans 1993, s. 77 - 86 preložil Juraj Dragašek.